

VEENE FILMILAEGAS

Märkmeid uutest vene filmidest

ARVO PESTI

Vene impeeriumi viimane lagunemine läinud sajandi lõpul kaotas ka tsensuuri. Aasta oli 1990. Laia leviku ja rahva huvi osaliseks said nii sahtlitest välja kraamitud kirjatööd kui ka riulitel seni tolmunud filmid. Kujutava kunsti olukord oli teistest loomeliikidest erinev – nõukogude aja lõpuks oli peaaegu kogu progressiivsem vene kujutav kunst riigi aktiivsel kaasapunnitamisel kolunud Läände, nüüd läksid järele ka kunstnikud ise. Nüüdseks möödunud viiasteist aastat on vene kultuurile tervikuna olnud viljakateks otsingute, muutuste ja ümberrivistumise aastateks.

Kirjandus kui suhteliselt paindlik kultuurivaldkond on vabanemisest tingitud muutumisevalud tänaseks ehk juba unustanudki; film kui suurt raha nõudev kunstiliik elab olukorra muutu-

mist üle ilmselt raskemalt. Kuid tore on täheldada, et juba praegu on kaetud vene filmitoodangu poolt kogu ulatuslik spekter laiemale publikule arusamatust friigifilmist kuni hollywoodliku *bojevik'*uni välja. Loomevabadust näib ahistavat vaid raha, nagu igas normaalses riigis. Endiselt tehakse palju koostööfilme Läänega, kusjuures viimasel näib olevat põhiliselt finantseerija oluline roll. Vene režissöörid on ennast rahvusvaheliseltki tõestanud, neile usaldatakse ilmselt ka dollaripakke. Viimastel aastatel on mõni vene film ikka teinud ilma rahvusvahelistel festivalidel.

Hoolimata DVD-de ja videote suurest levipotentsiaalst, on uuemaid filme võimalik näha enamasti siiski festivalidel. Tsensuuri küll pole, kuid leviprobleemid on endiselt olemas. Näiteks on

„Jumalanna: kuidas ma armusin“, 2004.

Režissöör Renata Litvinova. Peaosas Renata Litvinova (Faina).

„Päike“, 2004.
Režissöör
Aleksandr
Sokurov.

rida vene filme, mida isegi interneti meeleto võrgu kaudu ei ole võimalik tabada. Selle taustal on **Tallinna Pimedate Ööde filmifestival** lausa kultuuriline õnnistus. Äsja tabas vene filmi sõpru teinigi meeldiv üllatus, nimelt seni Riias toimunud regulaarne **Vene Kino festival** tõi esmakordselt ka Tallinna üksteist värsket filmi. Arvestades suhteliselt täis saale ning vaatamata ebafestivalilikult kallile piletile, võib loota, et järgnevatelgi aastatel saab värsket toodangut näha. Tänu neile üritustele on viimase poole aasta jooksul võimalik olnud vaadata koguni kahtkümmend kaht viimastel aastatel toodetud vene filmi. Arvata võib, et see on peaaegu kogu arvestatav vene mängufilmi kahe aasta toodang.

Filmid on muidugi ääretult erinevad. Peale tootjamaa ei ühenda neid miski. On traditsioonilisi narratiivist lähtuvaid tavafilme, on heal tasemel kommerts, on kaanoneid lõhkuvaid eksperimentaalfilme ja ka lihtsalt küündimatuid filme. Enamikust vähegi tähelepanuväärsetest filmidest on meie ajakirjanduses juba ka kirjutatud, vähemalt süžeed on ümber jutustatud. Eksperimentaalsemat laadi friigifilmide linale ilmumist on märgatud, kuid sageli ei osata neile kuidagi läheneda. Ehk nagu kirjutab kriitik **Renata Litvinova** „nišifilmi“ „**Jumalanna: kui-**

das ma armusin“ (*Boginja: kak ja poljubila*, 2004) kohta: „Kummastav pildirida ja pidev küsimärk kuklas, et mis see siis õigupoolest on?!“

Tõepoolest, raske on täpselt öeldagi, millest film siis räägib. Oleks nagu armastusest, kuid mitte ainult. Oleks nagu surmast ja teispoolsusest... Peategelane on miilitsaurija, kuid vaevalt isegi Venemaa põhjatutes avarustes sellist miilitsat leidub. Väga veider lugu armastuse puudumisest, läheduse otsingutest, võõrandumisest, teispoolsuse kutsest suurepäraselt valitud muusikaga (**Nick Cave**, **Zemfira**). Tajutav on müstikakirjanike koolkonna mõju eesotsas **Juri Mamlejeviga**. Igal juhul on tegu lum-mava, väga huvitavalt vändatud kõrgetasemelise linatosega, mille sügavamaks tajumiseks peab korduvalt temasse süüvima. Näitlejatest režissööride filmides on alati väga õigesti valitud näitlejad. Tuntav on suurmeister **Kira Muratova** mõju (on ju Renata Litvinova tema üks lemmiknäitlejaid), kuid see jääb õnneks vaid siivsaks mõjuks, filmi autori enda käekiri on igati tajutav. Üllataval kombel jooksis „Jumalanna...“ mõnda aega ka Tallinna kobarkinos, ilmselt tänu väärtfilmide linastamise riiklikule toetusele.

„Lõikusaeg“, 2004.
Režissöör Marina Razbežkina.

Kira Muratova meistriteos „**Häälestaja**“ (*Nastroištšik*, 2004) linastus Vene Kino festivali raames ning oli üks vähesid täielikult välja müüdud filme. Veneetsia festivalil tekitatud elevus ja filmi autori üle maailma kõlama löönud nimi ilmselt mõjusid. „Häälestaja“ on tõeliselt tähelepanuväärne teos. Kuuekümne üheksa aastase (!) vanadaami (nüüd on ta edukalt juba seitsekümmend täis) vändatud linalugu ühendab endas Muratova kogu varasemast loomingust tuttava kujundikeele tänapäevaselt põneva süžeeaga. Nagu **Graham Greene** kirjanduses, nii kasutab Muratova filmikunstis kriminaalset tegevustikku maailma avamiseks, elu ja olemise kujutamiseks. Hea ja intelligentne muusik ja klaverihäälestaja tõmbab karmi ajastu sunnil toredal vanadaamil naha üle kõrvade – see on see kest, millesse Muratova on seekord mässinud teistestki tema filmidest teada parimate näitlejate esitatud inimsuhete puntra. Mängivad **Renata Litvinova**, **Alla Demidova**, **Nina Rus-**

lanova jt, film on haarav, süžee lausa põnev.

Kindlalt vene filmikunstis seisev teema, millele saab anda vaid laialivalguva nimetuse venepärane, venelik, oli tugevalt esindatud nii PÖFFil kui ka Vene Kino festivalil. Viimasel jooksis lausa samanimeline linatöös, autoriks **Aleksandr Veledinski**. „**Venepärase**“ (*Russkoje*, 2004) stsenaariumi aluseks on eesti lugejalegi tuttava skandaalse kuulsusega kirjaniku **Eduard Limonovi** varasem proosa. Tänuväärsest filmimaterjalist ei sündinud aga kahjuks suuremat väärtust; debüütfilm kubises klišeedest, oli igav ja veniv. Väidetavalt oli filmi „klišeetamine“ olnud taotluslik, et paremini edasi anda ajastu ilmet. Kurb, et selleks muid kunstilisi vahendeid ei leitud.

Viimaste aastate parim venepärane film on PÖFFil linastunud **Gennadi Sidorovi** debüüt „**Vanaeided**“ (*Staruhhi*, 2003). Etnograafilise dokumentaalfilmi ja lausa põneva narratiiviga mängufilmi piirimaal kulgev, enamasti amatöörnäit-

„Vanaeided“, 2003.
Režissöör Gennadi Sidorov.

lejaid kasutav film jumala (ja isegi vene papi) poolt hüljatud kolkaküla elust. Külla elama jäänud eidekeste, sinna sõja eest põgenenud tadžiki pagulasperekonna ja kogu lagunevat küla kontrolli all hoidva sõjaväeosakomandöri Fedja, keda mängib lavastaja ise, elust ja juhtumistest. Film on vändatud lausa ilma stsenaariumita, vaid üks muttidest on professionaalne näitleja. Režissöör andis eidekestele ette teema – näiteks: minge tülli! – ning selle realisatsioon võeti lindile. Muttide valik on hea ja õige, muidu sellist taset poleks saavutatud. Filmis leidub nii karmi tegelikkust kui ka südamesoojust. „Vanaeitedes“ kasutatav vene keel on rahvapäraselt mahlakas („horošo zakuska – kislaja kapusta“), ühe muti suuvärk on lausa ropp. Üks eidekestest on külapoeet – õpetlike luuletusi tuleb kui käisest, tadžikkidele ette kantud (teised on ta juba ära tüüdanud) lugulaul isast on ilmselgelt inspireeritud böliinast „Lugu Igori sõjaretkest“. Küläs, nagu teada, juhtub ikka

igasugu asju, nii head kui kurja, aetakse samakatki ja tülitsetakse. Tadžiki pagulaste omavaheline suhtlemine, mis millegipärast toimub küll usbeki keeles, on jäetud teadlikult tõlkimata; filmi mõistmist see ei sega.

Venepäraste filmide hulka seaksin ka kobarkinos jooksnud ja palju kõneainet andnud **Dmitri Meškijevi** sõjafilmi „**Omad**“ (*Svoi*, 2004) – õnnestunud filmi kollaborantidest, külasuhetest ja inimelu tühisusest. Veel mõni aasta tagasi oleks sellise filmi väntamine Venemaal olnud mõeldamatu.

Traditsioonilisest kinost moodsama poole liikudes tasub ära märkida **Ilja Hržanovski** debüütfilmi „**4**“ (2004), mille stsenaarium pärineb eestigi keelde tõlgitud vene menukirjaniku ja kunstniku **Vladimir Sorokini** sulest. Ning tema kätt on filmis tugevalt tunda. Sorokini loominguga parima osa moodustavad tema varasemad novellid, mis kahjuks on seni eesti keelde tõlkimata. Sorokinit on alati iseloomustanud suurepärase stiili-

„Koktebel“, 2003. Režissöörid Boriss Hlebnikov ja Aleksei Popogrebski.
Gleb Puskepalis (poeg).

taju, postmodernistlik täpsus. Tema novellides on lisaks veel puänteeritud süžee, mis filmigi puhul oluline. Ka filmis „4“ on tekst väga tähtis. Mida räägitakse, kuidas valetatakse. Seetõttu võib tõmmata filoloogilise paralleeli Kira Muratova loominguga, kus tekst ja see, kuidas seda esitatakse, mängib alati olulist osa.

Kuid Sorokin ja ka film „4“ on üdini postmodernistlikud, mida Muratova kohta küll öelda ei saa. „4“ koosneb otsekui kahest vaid kaudselt seotud osast. Esimeses, „filoloogilises“ osas, jutustavad öises baaris juhuslikult kohtunud tegelased tõeselt kõlavaid luiskelugusid, et siis mitte kunagi rohkem kohtuda. Vaataja juba teab ette, et lood on puhhas udujutt, sorokinlikult stiilsed pajatused. Teise osa juhatab sisse pikk tarkovskilik teekond ei tea kuhu läbi tühermaade ja muude Vene avaruste. Ning siis algab matusest välja kasvav postmodernistlik orgia ei-tea-kus-Venemaal puuslike, jõledate seapeade ja samasu-

guste vanamuttide saatel. Tõeline vene-pärane bakhanaal. Oli lugeda, et filmi idee sündis just kuskil Venemaa kolmas levinud veidrast matusetalitusest puuslike saatel. Kas see omapärane rituaal nüüd päris selline oli, nagu filmis näha sai, ei oska küll arvata. Küll aga oli filmi jõe pidu väga sarnane Sorokini romaanides toimuvaga (loe kas või viimast romaani „**Bro teekond**“).

Venemaal vändatakse ka päris moodsaid (mitte-postmodernistlikke) filme. PÖFFil esindas seda suunda üllatavalt südamlik „**Ma armastan sind**“ (*Ja ljubljutebja*, 2004; **Olga Stolpovskaja** ja **Dmitri Troitski** debüüt). Tore film moodsatest otsingutest armastuse vallas – biseksuaalsuse avastamisest, aga ka erinevate kultuuride põrkumisest, sajandeid loodud kultuurikeskkonnast väljarebitusest. Filmi teeb nauditavaks kalmõki noormehe Uloomji (**Damir Badmajev**) ehe olemine.

Tagasihoidliku ülevaate võiks lõpetada Venemaa esimese tõeliselt suurte

„Ma armastan sind“, 2004. Režissöörid Olga Stolpovskaja ja Dmitri Troitski. Damir Badmajev (Uloomji) ja Ljubov Tolkalina (Vera Kirillovna).

rahadega tehtud *bojevik'* uga „**Isiklik number**“ (*Litšnõi nomer*, 2004; rež **Jevgeni Lavrentjev**). No nii kallist filmi Venemaal vist küll seni tehtud ei ole! Purunevad lennukid, lendavad autod, piltilus loodus; tegevus toimub üle maailma, kusagil ei koonerdata. Film on põnev ja vaatamänguline, mis sellele žanrile ju kohustuslik. Taustaks terrorism, head on pahadest selgelt eristatavad ja näitlejad on kaunid. Tõeline ninanips Hollywoodile – vene filmile naftarahad taha, ja hoidke oma piip ja prillid!

Nii Pimedate Ööde filmifestivalil kui ka Vene Kino festivalil oli muidugi rohkem märkimisväärseid filme, kui sellesse kirjutisse mahtus. Näiteks jätkub endiselt (vene) ühe igavese teema „isad ja pojad“ käsitus: **Boriss Hlebnikovi** ja **Aleksei Popogrebski** „**Koktebel**“ (2003) ja **Valeri Todorovski** „**Minu kasuvend Frankenstein**“ (*Moi svodnõi brat Frankenstein*, 2004). Maaliliselt kaunis oli **Marina Razbežkina** film rändavast punalipust „**Lõikusaeg**“ (*Vremja žatvõ*,

2004). Palju on kirjutatud **Guka Omarova** õnnestunud debüüdist „**Skiso**“ (*Šizo*, 2004), ebadebüüdilikult küpsest, kuid traditsioonilisest karmist kasahhi loost. Vene Kino festivalil linastunud filmid olid keskmisest lahjemad, ilmselt koorib PÖFF koore, kuid selle festivali raames linastus vähemalt kaks tippteost: **Kira Muratova** „**Häälestaja**“ ja **Aleksandr Sokurovi** „**Päike**“ (*Solntse*, 2004). Ning näha sai ka klassikat, vägagi teaterlikku **Anton Tšehhovi** „**Kajakat**“ (*Tšaiika*, 2004), perekond Terehhovi ettevõtmist. **Margarita Terehhova** mitte üksnes ei mängi pärast kümneaastast pausi filmis Arkadinat, vaid on kirjutanud ka stsenariumi ja selle lavastanud. Arkadina poega mängib Margarita Terehhova enda poeg **Aleksandr** ning tütar **Anna** on õnnetu Nina rollis. Igati tore perekondlik filmiteater.

Näib, et parim osa vene filmikunstist pakatab otsingutest ega lase end häirida rikastuvast kommertsist.